

Eksamensveiledning

- om vurdering av eksamensbesvarelser

LOKALT GITT SKRIFTLIG EKSAMEN

LBR3005 – Økonomi og driftsledelse

Eksamensveiledning for lokalt gitt skriftlig eksamen i fylkeskommunenes landssamarbeid (Vigo IKS)

Denne eksamensveiledningen gir informasjon om lokalt gitt skriftlig eksamen i landssamarbeidet, og hvordan eksamen skal vurderes. Veiledningen er for skoler, elever, privatister, lærere og foresatte. Sensorene skal bruke veiledningen som en felles referanseramme for sitt sensurarbeid.

1. Eksamensordning

Eksamenstid er 4 timer.

2. Hjelpemidler

Alle hjelpemidler er tillatt, bortsett fra åpent internett og andre verktøy som kan brukes til kommunikasjon. Hver fylkeskommune har publisert liste over tillatte nettbaserte hjelpemidler (nettressurser) som er tilgjengelig på eksamensdagen.

Noen fag avviker fra denne regelen ved at det er restriksjoner på bruk av hjelpemidler, eller at det er spesielle hjelpemidler som kreves for å løse eksamensoppgaven. Listen viser fag som avviker:

<http://www.vigoiks.no/eksamen/hjelpemidler-til-eksamen>

Eksamensoppgaver hvor det ikke er krav om spesielle hjelpemidler skal være utformet på en slik måte at det ikke er nødvendig å ha tilgang til internett eller hjelpemidler for å kunne besvare oppgavene. Det er kandidatens egen kompetanse i faget som skal prøves på eksamen.

Med utgangspunkt i eksamensordningen for faget må kandidaten selv velge hensiktsmessige hjelpemidler for å løse oppgavene. Eksempler på hjelpemidler kan være: datamaskin med filer og digitale verktøy, kalkulator, lærebok, tidligere eksamensoppgaver, notater, eksamensveiledning, utskrifter fra Internett og formelbok. Alle digitale verktøy som kandidaten vil bruke, må være installert på datamaskinen før eksamen.

3. Kommunikasjon med andre under eksamen

Det er ikke lov å kommunisere med andre under eksamen, hverken skriftlig eller muntlig.

4. Eksamensoppgaven

Eksamensoppgavene lages med utgangspunkt i læreplanens kompetansemål. De fem grunnleggende ferdighetene er en del av kompetansemålene:

- å kunne uttrykke seg muntlig (gjelder ikke på skriftlig eksamen)
- å kunne uttrykke seg skriftlig
- å kunne lese
- å kunne regne
- å kunne bruke digitale hjelpemidler

Oppgavesettet er bygd opp slik at besvarelsen skal gi grunnlag for å vurdere kandidatens individuelle kompetanse. Samlet sett kan eksamen inneholde oppgaver fra alle hovedområdene i læreplanen, men ikke nødvendigvis fra alle kompetansemålene. De fleste eksamener har alle hjelpemidler tillatt. Eksamensoppgaven bør være en åpen oppgave (case), og må utformes på en slik måte at svarene ikke kan leses direkte ut av en lærebok eller andre hjelpemidler.

Når kandidaten velger å bruke erfaringer fra egen praksis, er det viktig at hun/han beskriver klart hvilke valg som tas og de forutsetningene det arbeides ut i fra. Det er viktig å besvare det oppgaven spør om for å vise fagkompetansen sin.

Tidligere eksamensoppgaver finner du på www.vigoiks.no

5. Bruk av kilder

Hvis kandidaten bruker kilder i besvarelsen, skal disse oppgis på en slik måte at leseren kan finne fram til dem. Kandidaten skal oppgi forfatter og fullstendig tittel på lærebøker, artikler eller annen litteratur. Hvis kandidaten velger å bruke utskrift eller sitat fra nettsider, skal han/hun oppgi nøyaktig nettadresse og nedlastingsdato. Eksamensoppgavene har ikke alltid krav om bruk av kilder (tekst som er hentet fra bøker, Internett etc.), og kandidaten kan vise svært høy kompetanse til eksamen uten å bruke kilder i besvarelsen. I besvarelsen skal kandidaten vise sin egen kompetanse, med eller uten bruk av kilder.

6. Vurdering av eksamensbesvarelser og karakterbeskrivelser

Fylkeskommunene har ansvar for å sensurere besvarelsene. Spørsmål om gjennomføring og sensur av eksamen rettes til den enkelte fylkeskommune.

Forskrift til opplæringsloven §§ 3-4 og 4-4 har generelle karakterbeskrivelser for grunnopplæringen:

Karakteren 6 uttrykker at eleven har fremragende kompetanse i faget.

Karakteren 5 uttrykker at eleven har meget god kompetanse i faget

Karakteren 4 uttrykker at eleven har god kompetanse i faget

Karakteren 3 uttrykker at eleven har nokså god kompetanse i faget

Karakteren 2 uttrykker at eleven har lav kompetanse i faget

Karakteren 1 uttrykker at eleven har svært lav kompetanse i faget.

Karakterene 2-6 betyr at faget er bestått.

Kjennetegn på kompetanse

Hovedområde	Karakteren 5-6 Kandidaten viser fremragende eller meget god kompetanse i faget	Karakteren 3-4 Kandidaten viser god eller nokså god kompetanse i faget	Karakteren 2 Kandidaten viser lav kompetanse i faget
Økonomi <i>Mål for opplæringen er at kandidaten skal kunne</i>			
Utarbeide produksjonskalkyler og sette opp drifts- og økonomiplan for en landbruksbedrift	Utarbeide produksjonskalkyler, herunder førkostnadskalkyler og dekningsbidragskalkyler for plante- og husdyrproduksjoner. Beregne produksjonstilskudd, faste kostnader. Beregne avskrivninger. Regne ut driftsoverskudd for garden før og etter avskrivninger. Forklare hva driftsoverskudd skal dekke og kunne forklare avskrivninger.	Utarbeide en produksjonskalkyle med å få med alle momenter fra salgsinntekter, variable kostnader, produksjonstilskudd, faste kostnader, avskrivninger og kapitalkostnader, fram til driftsoverskudd i produksjonen. Kalkylen settes opp i forhold til oppgave spesifisert fra lærer.	Utarbeide produksjonskalkyle som i noen grad inneholder aktuelle salgsinntekter, variable og eventuelt faste kostnader.
Beskrive risikofaktorer i en landbruksbedrift og vurdere tiltak som kan redusere risiko	Beskrive risikofaktorer i en landbruksbedrift som: 1. Brann, eksplosjon, ras og naturkatastrofe 2. Personulykke, sykdom på folkene på garden	Kunne beskrive særlig aktuelle risikofaktorer i landbruket. Kunne vurdere viktige tiltak som kan redusere risiko.	Kunne beskrive noen risikofaktorer i landbruket. Kunne i noen grad vurdere tiltak som kan redusere risiko.

	3. Fallende priser eller avsetningsvansker 4. Avlingssvikt 5. Sjukdom på dyr, nedslakting 6. Finansiell risiko – Økende rente, valg av lånetype/leasing. Lage risikoanalyse med sannsynlighets- og konsekvensvurdering og vurdere tiltak som kan redusere risiko. Ulike analyser for investeringsfase og driftsfase i landbruket.		
Foreta lønnsomhetsvurderinger og foreslå tiltak som kan bedre det økonomiske resultatet	Bruke informasjon fra regnskap/driftsplan, fra kalkyler og kunnskap om finansiering til å vurdere lønnsomhet og deretter foreslå tiltak som kan bedre det økonomiske resultatet.	I noen grad kun bruke informasjon fra regnskap/driftsplan, fra kalkyler og kunnskap om finansiering til å vurdere lønnsomhet og deretter foreslå enkelt tiltak som kan bedre det økonomiske resultatet.	I noen grad kunne foreta lønnsomhetsvurdering basert på foreliggende materiale. Kunne nevne enkelte tiltak som kan bedre et økonomisk resultat
Vurdere skatte- og trygdemessige forhold for utøvere i en landbruksbedrift	Kjenne til og kunne vurdere følgende: 1. Hvilken betydning skattemessig overskudd har for pensjonsytning og sykepenger 2. Hvilke skattemessige tilpasninger som kan gjøres med avskrivninger for å opprettholde grunnlag for pensjonsytning og sykepenger	Vite hvilken betydning skattemessig overskudd har for pensjonsytning og sykepenger. I tillegg til dette vite hvilke skattemessige tilpasninger som kan gjøres med avskrivninger som kan gjøres for å opprettholde grunnlag for pensjonsytning og sykepenger I noen grad kjenne til skatte- og trygdemessige ulikheter mellom enkeltpersonsforetak og lønnsinntaker.	Kjenne noen ordninger som har skatte- og trygdemessige virkninger for utøvere i landbruket. Kunne nevne noen virkninger av ordningene.

	3. Vesentlige forskjeller mellom enkeltpersonsforetak og lønnsinntaker 4. Det skatt- og trygdemessige forhold knyttet til jordbruksfradrag 5. Skattemessige forhold knyttet til skogkonto og skogfond 6. De skattemessige og trygdemessige forhold ved leasing i forhold til andre finansieringsformer.	Kjenne til og i noen grad vite hvilken grad følgende ordninger har for skatte- og trygdemessige forhold for utøvere i en landbruksbedrift: • Jordbruksfradrag. • Skogfond. • Skogkonto.	
Analysere et landbruksregnskap og et regnskap for en tilleggsproduksjon	Kunne regne ut aktuelle nøkkeltall ut fra gitte regnskapsopplysninger. Kunne gjøre vurderinger ut fra nøkkeltallene. Kunne kommentere tall fra sammenliknende år og brukstyper.	I noen grad kunne regne ut aktuelle nøkkeltall ut fra gitte regnskapsopplysninger. I noen grad kunne gjøre vurderinger ut fra nøkkeltallene. Kunne gi noen synspunkter om tall fra sammenliknende år og brukstyper.	Kunne peke på enkelte resultatmål i regnskapet. Kunne gi noen synspunkter om tall fra sammenliknende år og brukstyper.
Utarbeide planer for vedlikehold og investeringer i en landbruksbedrift, (resten av kompetansemålet kommer i rubrikken under)	Se behov for vedlikehold og investeringer i sammenheng. Utarbeide planer med beregning av vedlikeholdskostnader med eksisterende eiendeler, vurdert opp mot beregning av total kostnader ved nye investeringer. Ut fra beregninger kunne argumentere for og imot ny	Kunne argumentere for og imot ny investering med grunnlag i antatte kostnader.	Enkel vurdering for og imot ny investering.

	investering.		
(Kompetansemålet over fortsetter) Vurdere finansieringsformer og søke om finansiering	Vurdere ulike finansieringsformer og argumentere ved å: 1. Vurdere serielån i forhold til annuitetslån 2. Kunne argumentere for og mot lån og leasing 3. Vite om investeringstilskudd fra Innovasjon Norge. Kjenne viktige vedlegg til søknad om finansiering som for eksempel: • Regnskap • Driftsplan • Kostnadsoverslag • Situasjonsanalyse.	Vurdere ulike finansieringsformer ved å beskrive: 1. Serielån 2. Annuitetslån 3. Leasing Vite om investeringstilskudd fra Innovasjon Norge	I noen grad vurderer ulike finansieringsformer. Vite om investeringstilskudd fra Innovasjon Norge
Beskrive kostnader og gjeldende regelverk knyttet til innleid arbeidskraft og egne ansatte i landbruket	Beskrive og forklare hva som er forskjell mellom: 1. Innleie av oppdragstakere og firma med ansatte som arbeidskraft 2. Ansette personer i egen bedrift. Beskrive hvilke kostnader som påløper egen bedrift ved de to ulike punktene ovenfor som: • Merverdiavgift • Lønn og godtgjørelse • Arbeidsgiveravgift • Forsikringer • Pensjonskostnader • Feriepenger	Beskrive og forklare noe om hva som er forskjell mellom: 1. Innleie av oppdragstakere og firma med ansatte som arbeidskraft 2. Ansette personer i egen bedrift. Nevne noen ulike kostnader som skiller de to ulike punktene ovenfor. I noen grad kunne beskrive krav som følger av tariffordninger og arbeidsmiljølov ved å ha egne ansatte.	I noen grad vite hva som er forskjell mellom: 1. Innleie av firma med ansatte som arbeidskraft 2. Ansette personer i egen bedrift.

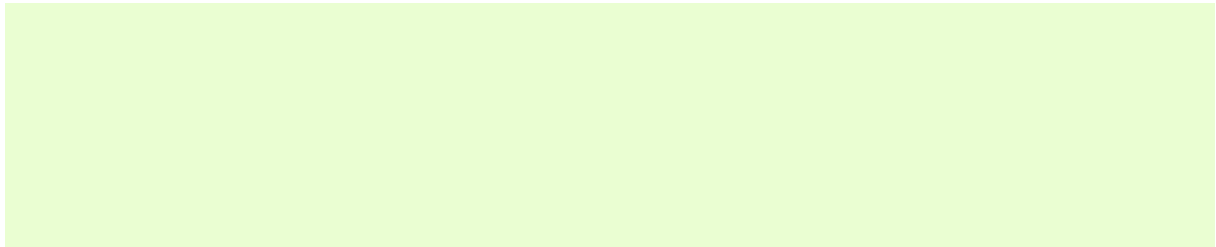
	Beskrive at det er tariffordninger og arbeidsmiljølov med forskrifter, herunder HMS krav som man må forholde seg til ved egne ansatte.		
Utføre registreringsprosesser for en ny produksjon i landbruket i tråd med gjeldende regelverk	Vite om registreringsordninger. Fyller ut registrerings skjema for ny virksomhet gjennom Brønnøysundregistrene/Altinn. Vite om registreringsordninger for husdyrproduksjon, og foredling og salg av matprodukter, hos Mattilsynet.	Ha noe kjennskap til registreringsordninger i landbruket. Vite at det kreves registrering hos offentlige myndigheter som Mattilsynet og Brønnøysundregistrene. Vite hvor en kan få hjelp til registrering av ny virksomhet, som for eksempel regnskapskontor eller landbrukskontor.	Kjenne til at oppstart av ny landbruksproduksjon krever registrering hos offentlige myndigheter som for eksempel Mattilsynet og Brønnøysundregistrene.
Driftsledelse <i>Mål for opplæringen er at kandidaten skal kunne</i>			
Utarbeide, presentere, analysere og lede gjennomføring av produksjonsplaner for ulike typer landbruksproduksjoner	Vurdere oppsatt produksjonsplan, peke på forbedringer som vil: • Øke økonomisk utbytte • Lette arbeidsmessig belastning • Bedre dyrevelferd • Optimalisere agronomisk produksjon.	Forstå betydningen av produksjonsplan. I noen grad kunne foreslå tiltak for optimalisering av landbruksdriften.	I noen grad forstå betydningen av produksjonsplan. Kunne foreslå noen tiltak for optimalisering av landbruksdriften.

Dokumentere at produksjoner foregår i henhold til regelverk og standarder som gjelder for landbruket	Kjenne til KSL-standardene i landbruket og kunne dokumentere de ulike tiltak i produksjonene på gården i henhold til KSL-standard.	Kjenne til KSL-standardene i landbruket og vite at produksjonene må dokumenteres.	Kjenne til KSL-standardene i landbruket
Beskrive hovedtrekkene i norsk og internasjonal landbrukspolitikk	Beskrive milepæler i norsk landbrukspolitikk og tanken bak kanaliseringspolitikken. Beskrive grunnpillarene i norsk landbrukspolitikk: • Jordbruksforhandlinger • Markedsordningene. • Importvern • Eiendomspolitikken Forklare motsetningene mellom ønskene om mest mulig frihandel og nasjonal beskyttelse. Kunne beskrive noe om hvordan WTO setter begrensning for landbruksstøtte i Norge og hvordan EØS avtalen påvirker markedet for norske landbruksvarer.	Kunne beskrive noen milepæler i norsk landbrukspolitikk. Kunne nevne noen grunnpilarer i norsk landbrukspolitikk. I noen grad kunne beskrive hvordan internasjonale organisasjoner og relasjoner som WTO og EØS påvirker norsk landbrukspolitikk.	I en viss grad kunne beskrive noen viktige trekk i norsk landbrukspolitikk.
Utvikle og tilpasse produksjoner og driftsform til endringer i rammebetingelsene	Vurdere driftsform ut fra politiske, markedsmessige og naturgitte rammebetingelser på gården. Se for seg og forslå tilpasninger driftsformen slik i	Kunne forklare at rammebetingelser er både politiske, markedsmessige og naturgitte.	Kunne gi noen eksempler på tilpasninger av driftsform i forhold til endrede rammebetingelser.

	forhold til endringer i rammebetingelsene.	Kunne forklare noe om hvordan endringer i rammebetingelser vil kunne påvirke driftsformen.	
Velge og begrunne valg av bygninger, teknologi og produksjonssystemer i plante- og husdyrproduksjoner	Vurdere og velge og begrunne valg av bygnings- og mekaniseringsløsninger i forhold til eksempelvis: • Økonomi • Arbeidsomfang • HMS • Funksjonalitet • Kvalitet • Kapasitet • Leveringsdyktighet i forhold til ulike driftsformer.	Gjøre valg og i noen grad vurdere og begrunne valg av bygnings- og mekaniseringsløsninger i forhold til eksempelvis: • Økonomi • Arbeidsomfang • HMS • Funksjonalitet • Kvalitet • Kapasitet • Leveringsdyktighet i forhold til ulike driftsformer.	Gjøre valg og i noen grad begrunne valg av bygnings- og mekaniseringsløsninger ved ulike driftsformer.
Vurdere og velge foredlings- og omsetningsformer for produkter fra landbruksbedrifter	Kunne framføre argumenter for og mot levering til samvirke eller privat mottaker, alternativt omsetning av egne produkter fra garden. Kunne vise kunnskap om samvirkeprinsipper og samvirkets funksjon i regulering av markedet. Valget av omsetningsform må være begrunnet ut fra gardens ressurser og markedsmuligheter.	Kunne argumentere for ulike omsetningskanaler for landbruksprodukter. Kunne omtale noen momenter som taler for og mot salg av produkter direkte fra garden sett i forhold til gardens ressurser og markedsmuligheter.	Kunne nevne noe om ulike omsetningskanaler for landbruksprodukter.

Beskrive produktutvikling i tilknytning til eksisterende landbruksvirksomhet og produksjoner	Gi en beskrivelse av en produktutvikling som gjør et produkt attraktivt, kundetilpasset, o.l. og som derved vil kunne gi økt inntjening på garden. Produktutviklingen kan enten være et helt nytt produkt eller med utgangspunkt i et eksisterende. Produktutviklingen bør ha utgangspunkt i: 1. De eksisterende produkter på gården. (Eks.: ysting av egen melk, slakting og salg av eget kjøtt, gardsagbruk og andre former for direktesalg) 2. De øvrige ressurser som garden og utøverne der besitter (eks.: Inn på tunet virksomhet, guiding i naturen, leiekjøring og hytteservice).	Kunne foreslå utvikling av et produkt eller tjeneste slik at det blir mer attraktivt for kundene. Produktutviklingen bør ha utgangspunkt i: 1. De eksisterende produkter på gården (eks.: ysting av egen melk, slakting og salg av eget kjøtt, gardsagbruk og andre former for direktesalg) 2. De øvrige ressurser som garden og utøverne der besitter (eks.: Inn på tunet virksomhet, guiding i naturen, leiekjøring og hytteservice.)	Kunne nevne et nytt produkt eller tjeneste, knyttet til gardsdrifta og en utvikling som kan øke inntjeningen.
Utarbeide et system for internkontroll knyttet til helse, miljø og sikkerhet i en landbruksvirksomhet	Kunne bruke standardisert internkontrollsystem for HMS i landbruket (KSL), som er tilpassa gardens aktuelle produksjoner.	Kjenne til og i noen grad kunne bruke standardisert internkontrollsystem for HMS i landbruket (KSL), som er tilpassa gardens aktuelle produksjoner.	Kjenne til standardisert internkontrollsystem for HMS i landbruket (KSL), som er tilpassa gardens aktuelle produksjoner.

Lede ansatte og innleid arbeidskraft i utførelsen av arbeidsoppgaver i tråd med gjeldende regelverk	Kunne beskrive at ved ledelse av ansatte og innleide fra avløserlag o.l. på gården er det arbeidsmiljøloven med forskrifter som regulerer arbeidsforholdet. Kunne skille mellom ansvar for egne ansatte og innleid firma eller oppdragstaker.	I noen grad kunne beskrive at ved ledelse av ansatte og innleide fra avløserlag o.l. på gården er det arbeidsmiljøloven med forskrifter som regulerer arbeidsforholdet. Kunne skille mellom ansvar for egne ansatte og innleid firma eller oppdragstaker.	Kjenne til at arbeidsmiljøloven danner grunnlag for arbeidsforholdet.
---	---	---	---

www.vigoiks.no/eksamen